

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут економіки

На правах рукопису

РЕМІГА Оксана Вікторівна

РОЗВИТОК ТЕКСТИЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ
(1961-1985 рр.)

08.00.03 - Історія народного господарства

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1994

AB 29.650

Дисертація є рукопис.

Робота виконана у відділі історії народного господарства та економічної думки Інституту економіки АН України.

Науковий керівник - кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
зав.відділом Інституту економіки
АН України ДЕРЕБ'ЯНКІВ Т.І.

Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор ЛОРТИКУН Є.Л.
- кандидат економічних наук
ЛАХЛІК А.М.

Провідна організація - Державна академія легкої промисловості України

Захист відбудеться 12 травня 1994 р. о 14 год.
00 хв. на засіданні Спеціалізованої ради К 016.59.02 по при-
судженню наукового ступеня кандидата наук в Інституті економі-
ки АН України. Адреса: 152011, Київ-11, вул.Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту
економіки АН України.

Автореферат розіслано 12 квітня 1994 р.

Учений секретар
Спеціалізованої ради
кандидат економічних
наук

ГОРБОВАТИЙ М.Д.

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00810447 (0)

43 - 29.658

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах переходу до ринкових відносин актуального значення набуває вивчення не лише зарубіжного досвіду, але й вітчизняної історії економіки. Шляхи переходу від планової економіки тоталітарного суспільства до управління народним господарством економічними методами складні й неочевидні. Тому звернення до аналізу двох спроб економічної реформи (в 1965 та 1979 роках), осмислення причин їх невдачі має сенс. Необхідно вивчити та оцінити той історичний досвід необхідно, по-перше, з метою більш повного розуміння історії економіки України, а, по-друге, для критичного врахування того (хоч і негативного) досвіду на сучасному етапі.

На думку багатьох спеціалістів, нині на перший план виступає необхідність піднесення таких галузей промисловості, як легка та харчова. З одного боку, в цих галузях обіг коштів найшвидший, а з іншого - нагальна потреба населення в їх продукції, великий ринок збуту даєть широкий простір для їх діяльності. Наявна база текстильної промисловості (як найбільш розвинутої з усіх підгалузей легкої) звичайно потребує певних інвестицій, але не таких значних, як, наприклад, машинобудування. Проте окупитися вони можуть досить швидко.

В світі сказаного дослідження ряду найважливіших проблем функціонування текстильної промисловості в той проміжок часу, коли робилися спроби в умовах планової економіки ввести в дію, на противагу адміністративним методам, економічні важелі управління, являє значний науковий інтерес.

Ступінь вивченості теми. Окремі питання розвитку текстильної промисловості України в період 1960-1985 рр. тією чи іншою мірою порушувалися як в загальносоюзній, так і в українській історико-економічній літературі.

Якщо взяти монографічні роботи, то за ступенем висвітлення історії розвитку текстильної промисловості їх можна поділити на кілька груп.

До першої групи можна віднести праці, в яких розглядаються історико-економічні питання розвитку текстильної промисловості в радянський період. Відповідні розробки містяться в роботах Александрова Г.А., Волкова М.І., Кольберга Д.О., Ершової С.С., Красника В.В., Конотопова М.В., Котової А.А., Корзова С.Є., Деши-

нер Р.Є., Палтеровича Д.М., Полякова Г.Б., Хазанова А.П.¹ та Ін. В їх дослідженнях висвітлюються проблеми концентрації, розміщення, кооперування виробництв текстильної промисловості в масштабі всієї країни.

Разом з тим склалося так, що праці з історії текстильної промисловості України, в яких було б викладено історико-економічний аналіз діяльності всіх виробництв галузі в 60-80-ті роки, немає. Навіть у багатотомній праці "Історія народного господарства УРСР"² відомості про текстильну промисловість в окремі розділи не виділені.

Другу групу робіт складають праці галузевого характеру, присвячені текстильній промисловості України. В ряді досліджень розглядається діяльність текстильних підприємств на окремих історичних етапах. Проте системний аналіз розвитку галузі в них відсутній³.

Третя група робіт - це праці з окремих проблем зростання легкої, і в тому числі текстильної, промисловості. Вони містять розробки вузького кола питань, не даючи повної картини розвитку

¹ Котова А.А., Константинов М.В., Лещинер Р.Е. Планирование развития текстильной промышленности. - М., 1987; Александров Г.А., Ершова С.С. Обновление основных фондов в условиях интенсификации текстильного производства. - М.: Легпромбытиздат, 1985; Палтерович Д.М. Парк производственного оборудования. - М., 1970; Корзов С.Е. Закон концентрации социалистического производства. - М., Мысль, 1985.

² Історія народного господарства Української РСР. - В 3 т., 4 кн. - К.: Наук.думка, 1983-1987.

³ Дзись Г.В., Касьяненко О.А., Хоменко Н.А., Безручко Г.Ф., Алексеева Г.А. Легкая индустрия - народу. - К.: Техніка, 1980; Калеев В.А., Безручко Г.Ф. Легкая промышленность Украины в новой пятилетке. - К.: Знання, 1986; Джуринский Н.Н., Немилова Л.М. Комплексное использование сырья и материалов в текстильной промышленности УССР и за рубежом. - К., 1970; Калеев В.А., Безручко Г.Ф. Легкая промышленность Украинской ССР. - К.: Знання, 1979; Шаповалов Б.Г. За текстильну промисловість України. - К., 1982; Денисенко Л.О., Лаута С.П. Легка промисловість України за роки Радянської влади // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. - Вип. II. - К.: Наук.думка, 1977.

галузі⁴.

У журнальних статтях тема дисертаційного дослідження також не знайшла широкого висвітлення. В них основна увага приділяється питанням технічного розвитку галузі, хоча є й окремі розробки з економічних проблем⁵.

В цілому аналіз літератури з історії текстильної промисловості України показує, що обрана тема вивчена далеко недостатньо. До цього часу немає робіт, в яких було б проведено більшменш системне вивчення розвитку галузі взагалі і в період 60-80-х років зокрема.

Актуальність проблеми, її наукова значущість і слабка розробленість обумовили вибір теми дисертації, її об'єкт, мету та завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є системний історико-економічний аналіз розвитку основних виробництв текстильної промисловості України в 60-80 роки. У зв'язку з цим поставлені такі основні завдання:

- дати коротку характеристику розвитку текстильної промисловості України до початку 60-х років;

- розкрити напрями формування і оновлення технічної бази галузі;

⁴ Головня В.Д., Харченко Р.І. Поліпшення якості тканин і нетканих матеріалів, які виробляються на підприємствах Міндегпрому УРСР. - К.: Знання, 1979; Град Н.Е. Основные направления внедрения новой техники на предприятиях легкой промышленности УССР в 1966-1970 гг. - К.: Техніка, 1968; Град Н.Е. На благо народа. - К.: Техніка, 1976; Тормоса Ю.Г. Экономическая эффективность новой техники на примерах предприятий трикотажной промышленности УССР. - К., 1985.

⁵ Тарасов Н.Т. Текстильное перевооружение отрасли //Текстильная промышленность. - 1989. - № 2; Логвинов О.Г. Перспективы технологического перевооружения легкой промышленности //Швейная промышленность. - 1988. - № 2; Град Н.Е. Технічний прогрес на підприємствах легкої промисловості київського раднаргоспу //Легка промисловість. - 1961, - № 1; Р.Д.Єфремов. Шоківники б'ють на сполох //Легка промисловість. - 1992. - № 4; Дмитрієва Г.В. Професійна підготовка спеціалістів для легкої промисловості //Легка промисловість. - 1992. - № 3.

- вивести основні тенденції розвитку виробничої діяльності текстильної промисловості;

- проаналізувати динаміку основних економічних показників текстильних виробництв;

- узгадати досвід економічних реформ, що здійснювалися на протязі 60-80 років.

Об'єкт дослідження. Об'єктом даного дослідження є підприємства текстильної промисловості України. Хронологічні рамки дослідження - 1960-1985 рр.

Методологічна та джерельна база дослідження. В основу дисертації покладено сучасне розуміння наукового історизму як методологічного принципу, наукового пізнання та економічного аналізу в системі історико-економічної науки. Враховувався досвід останніх років вітчизняної історико-економічної науки в реалізації цього принципу, досягненні єдності емпіричного та критичного в аналізі господарських процесів у галузі, у визначенні ступеня їх наукової обґрунтованості.

дослідження базувалося значною мірою на архівних матеріалах. Були вивчені, систематизовані і використані відповідні документи ряду архівів (Центральний державний архів вищих органів влади і управління України; архів Мінлегпрому України; Російський державний архів економіки; укрїв.-текстильної промисловості). Зокрема широко використовувалися звіти по фінансово-господарській діяльності підприємств, статистичні звіти Укрїв і текстильної промисловості, укрїв.-швейпрому тощо.

Значну групу джерел становлять періодичні видання розглядуваного періоду. Основні з них - "Легка промисловість", "Текстильная промышленность", "Технология текстильной промышленности", "Вопросы экономики", "Экономика Советской Украины" та ін.

Широко використані офіційні статистичні матеріали, що публікувалися в таких виданнях, як "Народне господарство Української РСР", "Народное хозяйство СССР", "Сільське господарство Української РСР" та ін., а також у довідкових виданнях та документальних збірниках.

В процесі дослідження використовувалися методи економіко-статистичного і порівняльного аналізу та метод статистичних групувань.

Наукова новизна дослідження. Виконана робота є по суті пер-

шов спробу системного дослідження і узагальнення підсумків розвитку текстильної промисловості України за 60-80-ті роки. При цьому значна частина зібраного і узагальненого в дисертації матеріалу вводиться в науковий обіг вперше.

В підсумку виконаного дослідження в роботі встановлено, що:

- обсяг і структура виробництва текстильної промисловості протягом розглядуваного періоду не задовольняли потреб споживачів; зростання виробництва стримувалось рівнем розвитку техніки і технології, неефективним використанням матеріальних та силових ресурсів;

- текстильна промисловість, як високорентабельна галузь, стала важливим джерелом коштів, спрямовуваних на технічну реконструкцію і переозброєння всього народного господарства. В умовах панування адміністративно-командної системи управління, коли здійснювався курс на пріоритетний розвиток важкої промисловості, прибутки високорентабельних галузей перерозподілялися на користь підприємств так званої групи "А";

- розвиток текстильної промисловості відбувався значною мірою екстенсивним шляхом; зростання основних виробничих фондів випереджувало темпи зростання виробництва;

- економічні реформи 1965 та 1979 років не дали можливості текстильній промисловості, як, власне, й усьому народному господарству України, повною мірою використати свій потенціал й здійснити зрушення в бік переходу на економічні методи управління виробництвом.

Наукова та практична значимість дослідження. Наукові результати, отримані в процесі написання дисертації, дають можливість по-новому оцінити економічний стан підприємств текстильної промисловості України в період 1960-1985 рр. Дисертація може стати основою для дальших, більш глибоких досліджень по даній проблемі.

Дисертаційна робота є складовою частиною виконаної відділом історії народного господарства та економічної дімки Інституту економіки АН України планової теми "Історія народного господарства України. Вид. 2-е, перероблене і доповнене. В 4-х томах".

Матеріали дослідження можуть бути використані: науковими працівниками - при розробці питань історії економіки України; викладачами вузів - в лекційній роботі і при підготовці навчальних посібників і спецкурсів по курсу "Історія народного господарства України"; в практичній роботі лекторів та пропагандистів.

Апробація роботи. В процесі підготовки дисертації головні її положення доповідалися і обговорювалися на методологічних семінарах і засіданнях відділу історії народного господарства та економічної думки Інституту економіки АН України.

Публікації. По результатах виконаного дослідження опубліковано статтю (див. в кінці автореферату).

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, заключення, списку літератури та джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, розглядається ступінь її вивченості в історико-економічній літературі. Наводяться висновки, що відбивають наукову новизну дисертації. Характеризується наукова та практична значущість роботи.

У першому розділі - "Історико-економічний нарис розвитку текстильних виробництв до початку 60-х років" - дається загальна характеристика періоду, розкривається структура управління галуззю, організація виробництва, характеризуються стан технічної бази текстильної промисловості, основні економічні показники її діяльності на цей час.

Текстильна промисловість була самою великою галуззю промислового виробництва царської Росії. Вона стала першою галуззю, що ступила на шлях машинного виробництва. Що ж до існуючого нині стану справ у галузі, то він цілком і повністю є результатом тих процесів в політиці й економіці, що відбувалися в Україні за останні сімдесят з лишком років.

Згідно уявленням основоположників марксизму, теоретична модель суспільства асоційованих "вільних і рівних виробників" передбачала перш за все тотальне усупільнення. Повністю заперечувалися такі категорії капіталістичного господарства, як прибуток, заробітна плата, рента, існування приватного сектора, ринку. Передбачався справедливий розподіл за працею в рамках прямого продуктообміну.

У роботі простежується як реальний стан речей в економіці то максимально наближувався до "ідеальної" моделі соціалізму (політика "воєнного комунізму" - економіка без ринку, без товарів, на основі загально плану та обміну), то, навпаки, дещо віддалявся від неї (непівська модель, що значно мірою будувалася

на використанні товарного виробництва, товарно-грошових відносин і економічних методів господарювання).

У роботі зазначається, що демократичні методи господарювання, коли ринок диктував шляхи розвитку господарства, вступали в протиріччя з поступово міцніючою адміністративно-командною системою. В результаті відбувалися все зростаючий відрив трудівників від власності і влади, зниження мотивацій продуктивності праці, посилення протиріч в економічних і соціальних відносинах тощо.

Економічна криза 1928-1929 рр. зруйнувала неспівську систему і привела до утвердження директивного планування і жорсткого централізованого керівництва економікою. Підкреслено, що курс на форсовану індустріалізацію країни, створення важкої промисловості значною мірою здійснювався за рахунок коштів, нагромаджених тими галузями, що були відносно розвиненими і пов'язаними з ринком (легкою, харчовою) та в сільському господарстві.

Величезні втрати нашого народу в роки Великої Вітчизняної війни вбачається страшною закономірністю діяльності сталінської державної машини. Україна втратила 16,7% населення. Сума прямих збитків, заподіяних народному господарству України, становила 285 млрд.крб. Матеріальні збитки легкій промисловості сягали 1,7 млрд.крб., вартість зруйнованих будівель і пошкодженого обладнання - 697,2 млн. крб.

Відбутова народного господарства потребувала чималого часу і сил. Що до текстильної промисловості, то в 1950 р. в республіці було досягнуто лише 79% довоєнного рівня виробництва.

В роботі простежується, як змінювалася структура управління текстильною промисловістю за радянський період, показується диктат централізованого керівництва народном господарством і домінування адміністративно-планових методів в економіці над ринковими механізмами її функціонування негативно позначилися на її розвитку.

Наводяться дані про стан технічної бази текстильної промисловості України. Зазначається, що до складу легкої промисловості України на початок 60-х років входило близько 1200 виробничих і науково-виробничих об'єднань, комбінатів, підприємств (це близько 16% від усієї кількості промислових підприємств). В структурі виробництва предметів споживання (група "Б") на продукцію легкої промисловості припадало 26,3%.

В Україні до 1960 р. в легкій промисловості була велика кількість підприємств з обсягами валової продукції до 3 млн. крб. На більшості підприємств рівень техніки, якість продукції, асортимент і собівартість не відповідали тогочасним вимогам. Зазначається, що основні фонди текстильної промисловості України становили 3,2% від загальної вартості всіх основних виробничих фондів промисловості колишнього СРСР.

З 1 січня 1966 р. по 1 січня 1959 р. основні фонди легкої промисловості України збільшилися майже на 70 млн.крб., або в 1,3рази, в тому числі: текстильної промисловості - в 1,26 рази, швейної - в 1,36, шкіряно-взуттєвої - в 1,37 рази. Особливо швидко (в 1,9 рази) зростали основні фонди в шовковій промисловості.

Особливістю основних фондів текстильної промисловості (порівняно з виробничими фондами всієї промисловості країни) була відносно висока інтенсивність їх експлуатації. Якщо в 1925 р. (з часів першої періодизації основних фондів) по 1960 р. включно валова продукція і загальний обсяг основних виробничих фондів всієї промисловості колишнього СРСР збільшилися приблизно в 57 разів, то в текстильній промисловості валова продукція зросла майже в 12, а основні фонди - в 7 разів.

В роботі вказується, що розвиток вітчизняного машинобудування зумовив можливість не тільки значного розширення старих, а й створення нових підгалузей текстильної промисловості. Цьому сприяло також зміцнення сировинної бази.

Виробництво тканин збільшилось на Україні з 30222 тис.пог.м в 1950 р. до 154369 в 1960 р., тобто більше, ніж в 5 разів.

Таким чином, як показано в роботі, на кінець 50-х років на Україні існувала розвинута текстильна галузь. Підкреслюється, що розвиток галузі значною мірою стримувався тим, що на той час прибуток високорентабельних галузей легкої промисловості йшов не на розширення її виробництв, а на форсований розвиток виробництва засобів виробництва.

У другому розділі - "Розвиток технічної бази текстильної промисловості" досліджується динаміка капітальних вкладень у галузь, розглядаються питання використання основних виробничих фондів та питання вдосконалення техніки і технології виробництва.

В роботі відмічається, що одним із суттєвих недоліків капі-

тального будівництва на Україні в усіх галузях, в тому числі і в текстильній промисловості, було розпилення капітальних вкладень і зростання незавершеного будівництва. Так, в 1960 р. обсяг незавершеного будівництва становив 59%, а в 1965 - 69% річного обсягу капітальних вкладень.

В 1966-1970 рр. на будівництво нових підприємств використано 47,5% капітальних вкладень, в 1971 р. - 49,2%, в 1972 р. - 48,1%. Проте планові строки введення в дію нових підприємств, як правило, не витримувалися. В результаті часто виходило так, що коли підприємство починало працювати на повну потужність, то воно виявлялось технічно застарілим. І ті великі витрати, що йшли на нього, потрібного ефекту не давали.

У восьмій п'ятирічці на розвиток текстильної промисловості було направлено 63,2% капітальних вкладень в легку промисловість, а за перші три роки десятиї п'ятирічки - 69,1%. Це зумовило збільшення частки даної галузі в загальному обсязі вироблюваної продукції (в 1979 р. текстильні підприємства дали 46,1% валової продукції легкої промисловості проти 37,6% в 1960 р.). Обсяг валової продукції за цей час зріс більше, ніж в три рази.

В роботі встановлено, що за роки десятиї п'ятирічки з загального обсягу капітальних вкладень, виділених легкій промисловості України, 33,7% було використано для технічного переобладнання діючих підприємств. В результаті на зміну механічним і автоматичним верстатам прийшли нові - пневматичні і пневморолісні. В 1980 р. питома вага їх в загальному парку прядильного обладнання в бавовняному виробництві становила 10,3%, льняному - 19,8, шовковому - 56,7%, вовняному - 77,5%.

В 1981-1985 рр. на Україні за рахунок будівництва нових і розширення і реконструкції діючих підприємств було встановлено 480,24 тис. прядильних веретен і 4825 ткацьких верстатів.

Проведений аналіз свідчить, що переважаччою формою відтворення основних виробничих фондів в текстильній промисловості України було нове будівництво. За рахунок нового будівництва в десятиї п'ятирічці було введено основних виробничих фондів на 11% більше, ніж в дев'ятій. На частку нового будівництва в загальному обсязі фондів, введених за чотири роки десятиї п'ятирічки, припадало 53,6% (проти 51,4% у дев'ятій і 54,6% у восьмій).

Разом з тим, відмічається в роботі, в текстильній промисловос-

ті (так само, як і в легкій в цілому) в 70-ті роки зростання основних виробничих фондів випереджало зростання обсягу виробництва. Це, зрозуміло, негативно позначалося на такому показнику, як фондовіддача. Причому рівень фондовіддачі значно відрізнявся по підприємствах однакової виробничої структури. Це пояснюється рядом факторів: як тих, що не залежать від підприємств (матеріалосzczędність), так і тих, що залежать (ступінь використання виробничих потужностей). В зв'язку з цим вказується, що значні можливості підвищення ефективності обладнання крилися в скороченні простоїв обладнання. Адже на ряді підприємств величина цих простоїв була надмірно великою і значно перевищувала встановлені планом норми. До того ж і самі норми були просто завищеними. Разом з тим скороченню простоїв обладнання заважали такі фактори, як недостача робочої сили, недоліки матеріально-технічного забезпечення та організації виробництва.

В роботі показано, що на фондовіддачу в текстильній промисловості негативно впливав і такий фактор, як внутрішньогалузеві зміни структури виробництва за рахунок фондомістких підгалузей (бавовняна, первинна обробка льону та ін.). Аналогічним чином позначалися на фондовіддачі і недостатня комплектність нової техніки та диспропорції в технічному обладнанні і в потужностях основних, підготовчих та допоміжних процесів.

В цілому за розглядуваний період текстильна промисловість України, використовуючі наявні трудові та сировинні ресурси,

нарощувала випуск продукції. Так, випуск бавовняних тканин зріс з 23,8 млн.м² в 1960 р. до 97,7 млн.м² у 1970 р., вовняних - з 39,8 млн.м² до 87 млн.м², льняних - з 420 тис.м² до 61,4 млн.м². В 1964 р. випуск тканин становив: бавовняних - 565,3 млн.м², вовняних - 84,68 млн.м², льняних - 96,08 млн.м².

Динаміка структури виробничого потенціалу текстильної промисловості зумовлювалася відповідною політикою капітальних вкладень. Найбільша їх частина спрямовувалася в бавовняне виробництво. Одночасно збільшувалася частка капітальних вкладень на розвиток вовняної галузі (з 11,2% в дев'ятій п'ятирічці до 13,9% в десятій) і особливо шовкової (з 6,5 до 14,5%).

Значна увага приділяється в роботі аналізу наявного в галузі стану техніки, питанням технічного прогресу.

Як зазначається в роботі, у середині 80-х років основні фонди

підприємств галузі були спрацьовані більш як на 40% і лише 20% верстатів і механізмів на текстильних виробництвах України відповідали світовому рівню. Якщо в середньому по галузі частка ручної праці становила 32%, то на допоміжних і вантажно-розвантажувальних операціях вона доходила до 68,2%.

Незважаючи на те, що в країні наприкінці 80-х років був досить високим рівень прогресивного безчовникового ткацтва і існувала досить широка сітка науково-дослідних установ, тематика яких приблизно на 1/5 тією чи іншою мірою була пов'язана з автоматизацією виробництва, в текстильній промисловості продовжувало працювати 25 тис. малопродуктивних морально застарілих чесальних машин, більше 100 тис. човникових ткацьких верстатів, близько 3 тис. круглов'язальних машин та ін.

В дисертації на значному фактичному матеріалові показано, як проходило оновлення парку обладнання галузі, прогресувала технологія виробництва, простежується вплив впровадження науково-технічних новацій на основні показники роботи підприємств.

В роботі показано, що підвищення технічного рівня великих підприємств текстильних виробництв тільки за рахунок технологічного переоснащення позитивні результати давало не завжди. Замість технологічного обладнання, як правило, здійснювалась поетапно і розтягувалась на довгі роки. Після виконання відповідних робіт в багатьох випадках з'ясувалось, що для нормальної роботи встановленого обладнання необхідне розширення або додаткове будівництво допоміжних споруд і об'єктів інженерного забезпечення, які потім споруджувалися за окремими проектами і кошторисами.

В той же час багато нововведень, що обіцяли значний економічний ефект, впроваджені не були. Однією з причин цього називається дуже довгий строк, протягом якого плани впровадження досягнень науки і техніки розглядалися у відповідних інстанціях, причому до складання плану матеріально-технічного постачання і з ним не ув'язувалися. В результаті цього заплановані заходи по впровадженню нової техніки не виконувалися через відсутність матеріально-технічних ресурсів.

В роботі розглядається діяльність спеціалізованого Українського науково-дослідного інституту текстильної промисловості, дається характеристика основних розробок співробітників інституту протягом досліджуваного періоду.

Відмічається, що науково-дослідні розробки УкрДІТІ використо-

увались в недостатніх обсягах. Впровадження розробок лабораторії лубричних, бавовняних та нетканих матеріалів давали відносно невеличку ефективність. Рекомендації конструкторського відділу і лабораторії економічних досліджень далеко не завжди знаходили застосування на підприємствах.

В цілому розвиток текстильних виробництв за період 1960-1986 рр. спирався на зростання їх виробничої бази, оновлення якої значною мірою відбувалося за рахунок нового будівництва. Що ж до технічного переоснащення підприємств, то його темпи були недостатніми, значно відставали від потреб галузі.

У третьому розділі - "Фактори вдосконалення основних виробництв галузі" розглядаються такі з них (факторів), як підготовка кваліфікованих кадрів, розширення сировинної бази, раціоналізація розміщення підприємств галузі.

В результаті виконаного дослідження в роботі показано, що в 1924 р. в текстильній промисловості країни працювало всього 180 інженерів-текстильників. В 1966 р. їх число зросло до 96 тис. чол, а в 1980 р. частка спеціалістів з вищою освітою становила 30% (проти 20% в 1970 р.). Протягом розглядуваного періоду професійну підготовку спеціалістів для текстильної промисловості України проводили Харківський індустріальний інститут, Івановський бавовняний і Ленінградський текстильні інститути та 13 технікумів.

Підготовка робочих кадрів, показується в дисертації, здійснювалася через систему професійно-технічних училищ та безпосередньо на виробництві. Відзначається, що зміст, методи і реальна технічна база системи професійної підготовки робітників далеко не завжди відповідала вимогам інтенсифікації виробництва. Все це призводило до того, що при значному збільшенні випуску структура підготовки молодих робітників по професіям не кореспондувалася з дійсними потребами промисловості. Так, підготовка в системі професійно-технічної освіти в 1970-1985 рр. велась лише по 1409 робітничим професіям, тоді як промисловості були потрібні робітники 6500 професій.

В цілому текстильна промисловість займала одне з провідних місць в промисловості країни по чисельності зайнятих в ній робітників. Проте в 70-80-ті роки відбулося абсолютне скорочення чисельності останніх.

Однак при загальному зникненні зайнятості по всій галузі вона продовжувала зростати у виробництвах трикотажу та нетканних матеріалів (тобто в найбільш прогресивних підгалузях), а також в підгалузях первинної обробки бавовни і шерсті (що було зумовлено постійним збільшенням обсягу виробництва цих волокон).

Значна увага у дисертаційній роботі приділяється аналізу проблем сировинної бази текстильної промисловості. При цьому розглядаються вони через призму головної з них - ресурсозбереження. В зв'язку з цим в дисертації відмічається, що за період 1975 - 1980 рр. щорічно на підприємствах легкої промисловості України у відході йшло близько 100 тис. т сировини й матеріалів. З цієї кількості відходів тільки 27% використовувались підприємствами цієї галузі, 10% передавалося іншим міністерствам та відомствам. В результаті галузь щорічно втрачала в середньому 43 тис. т вторинної сировини.

Питання ресурсозбереження в текстильній промисловості мало велике значення ще й тому, що, як показано в дисертації, ця галузь формувалася з орієнтацією на привізну сировину. Так, з середини 50-х років вирощування бавовни на території України було припинене через її низьку врожайність. З 1965 р. основна кількість сировини надходила з республік Середньої Азії, використовувалась також імпортна бавовна.

В структурі текстильної промисловості України в розглядуваний період значне місце посідало вовняне виробництво. Однак питома вага республіки у загальносоюзному виробництві шерстяних тканин становила всього 6,1%. Ця підгалузь спиралась на власну і привізну сировину. Внутрішні ресурси вовни дозволяли завантажити лише 30-40% виробничих потужностей діючих підприємств республіки по первинній обробці вовни. Немита вовна надходила з Росії, Молдавії, Середньої Азії, Казахстану.

Хімічні волокна постачались на підприємства України з Узбекистану, Московського заводу штучних волокон, Красноярського заводу хімічних волокон, а також з ряду іноземних країн.

Основними шляхами ресурсозбереження називаються впровадження безвідходних технологій, зокрема, розширення виробництва нетканних матеріалів, сировинна база для випуску яких базується на відходах виробництва та волокнах низької якості. Підкреслюється значення використання хімічних волокон у комбінації з натуральними,

що, покращуючи якість продукції, скорочує потребу в останніх.

В дисертації досліджуються далі питання розміщення текстильної промисловості. Сучасне розміщення підприємств текстильної промисловості України склалося під впливом ряду економічних і історичних факторів.

Основне місце по територіальній концентрації бавовняної промисловості і рівню її розвитку займав Південний економічний район (Київ, Херсон, Полтава, Тернопіль, Донецьк, Чернігів, Нововолинськ). До середини 60-х років тут було зосереджено 44,1% кількості промислово-виробничого персоналу і 54,5% вартості основних виробничих фондів бавовняної підгалузі республіки.

Як показано в роботі, по випуску вовняних тканин на першому місці стояв Донецько-Придніпровський економічний район, а за кількістю промислово-виробничого персоналу і за вартістю основних виробничих фондів - Південно-Західний.

Товарне виробництво льонарства в республіці було зосереджено в Поліських та Прикарпатських областях, що зумовлювалось необхідністю розміщення переробних підприємств поруч з сировинною базою.

В роботі докладно проаналізовано характер розміщення текстильних підприємств по економічним районам, наведений конкретний матеріал щодо цього по кожній підгалузі текстильної промисловості. Робиться висновок про те, що до числа недоліків розміщення підприємств текстильної промисловості відноситься той факт, що вони зосереджені в великих містах - Києві - 11%, Донецьку - 9%, Чернігові - 6%, Луганську - 5%, Харкові - 4%, Одесі - 4%. Доцільніше було б розміщувати підприємства текстильної промисловості в невеликих районних містах, будуючи комплексно взаємозв'язані вузькоспеціалізовані підприємства невеликої потужності з подальшим їх об'єднанням в територіальні галузеві виробничі об'єднання.

У четвертому розділі - "Динаміка основних економічних показників" - аналізуються масштаби і темпи збільшення обсягів виробництва, зростання продуктивності праці, зміни у собівартості продукції.

Проведений аналіз свідчить, що характерною рисою розвитку текстильної промисловості у досліджуваній період було стійке зростання виробництва.

Динаміку виробництва тканин на Україні протягом 60-80-х років показано в таб. I.

Виробництво основних видів тканин в Україні
за 1960-1985 рр.

Тканини	1960		1970		1980		1985	
	млн.м ²	млн.м ²	у % до 1960 р.	млн.м ²	у % до 1960 р.	млн.м ²	у % до 1960 р.	
Бавовняні	94,919	247,656	262,9	517,94	545,6	565,3	595,5	
Вовняні	19,068	48,838	256,1	92,06	482,8	84,68	444	
Льняні	0,349	53,809	зросло у 154 рази	85,62	зросло у 245 раз	96,088	зросло у 275 раз	

Середньорічні темпи зростання виробництва за 1961-1975 рр. становили по тканинам 2,7%, а по нетканим матеріалам - 23,7%. За 1980-1985 рр. ці цифри становили відповідно 1,5% і 2,2%. За 1970-1975 рр. у льняній промисловості в 1,5 рази зріс випуск платяно-бавовняних тканин. Шовкова промисловість збільшила виробництво тканин більш ніж у 2,2, а з натурального шовку - в 1,5 рази. Одночасно тут було значно зменшено виробництво тканин із штапельного волокна.

Зростання обсягів виробництва продукції текстильної промисловості супроводжувалось позитивними структурними зрушеннями в галузі. В структурі виробництва тканин у 1975 р. на частку бавовняних припадало 50,7%, шовкових - 22, льняних - 10,1, вовняних - 8,8, інших (нетканих і конопляно-джутових тканин) - 8,4%. У 1985 р. частка бавовняних тканин у загальному випуску становила 63,7%, вовняних - 7,4%, льняних - 11%.

Наведені в роботі дані свідчать, що внаслідок зростання всіх підгалузей текстильної промисловості в роки дев'ятої п'ятирічки значно збільшилося виробництво тканин на душу населення. Так, якщо в 1970 р. в Україні випуск всіх видів тканин в розрахунку на душу населення дорівнював 9,2 пог.м, то в 1975 р. цей показник збільшився до 14,6 пог.м (на 57,6%).

У цілому виробництво предметів споживання за десяту п'ятирічку збільшилось на 34%, в тому числі продукції легкої промисловості - на 30%. Виробництво тканин у 1975 р. зросло порівняно з 1970 р. на 34%. А у 1985 в порівнянні з 1980 - на 28%.

Розглядаючи питання зростання виробництва, автор зосереджується не тільки на кількісній стороні справи. У роботі розглядаються питання підвищення якості продукції, тою.

За даними Держкомстату СРСР, за рахунок зростання продуктив-

ності праці було отримано у сьомій п'ятирічці 62%, в восьмій - 73%, у дев'ятій - 84%, а у десятій - 90% приросту продукції. Разом з тим в розглядуваний час більшість галузей легкої промисловості країни по цьому важливому показнику значно відстає від розвинутих країн. Зокрема, по текстильним виробництвам це відставання було не менше як в 2-2,5 раза.

В роботі дається аналіз факторів, що впливали на продуктивність праці. В зв'язку з цим докладно розглянуте питання про віковий та якісний склад обладнання. Показано, що до 1968 р. основне обладнання прядильного виробництва України по роках випуску різко відрізнялось від аналогічного обладнання на підприємствах РРФСР. Якщо в РРФСР переважало старе обладнання (строк служби більше 20 років), то на Україні майже три чверті машин становили верстати до 10 років служби. Проте, не дивлячись на це, його продуктивність на деяких провідних підприємствах України була нижче, ніж продуктивність більш старого однотипного обладнання підприємств РРФСР. Дедалі становище погіршувалось тут внаслідок повільного оновлення парку верстатів.

Серед факторів, що негативно впливали на зростання продуктивності праці в роботі виділяється такі: малоефективне використання обладнання, великий процент простоїв обладнання, низька якість сировини, незадовільні організація праці та використання кваліфікованих робітників, щільність кадрів.

У дисертації аналізуються основні напрямки зниження собівартості - скорочення матеріальних витрат, що називається найважливішим фактором, економія витратів на управління та виробництво, структурні зрушення в асортименті продукції, економія живої та уречешеної праці від впровадження нової техніки і технології. Це забезпечило позитивні зміни у структурі собівартості продукції.

В цілому, темпи зростання текстильного виробництва в розглядуваний період, що супроводжувались певним поліпшенням економічних показників, були недостатніми. Успіхи, досягнуті щодо цього в 50-х роках, помітно втрачалися.

У заклоченні узагальнюються результати проведеного дослідження, робляться основні висновки. Відзначається, що у досліджуваний період текстильна промисловість України розвивалася як складова частина народногосподарського комплексу. Темпи зростан-

на галузі не відповідали потребам країни. Значнов міров це зумовлювалося централізованим перерозподілом коштів на користь підприємств важкої індустрії, воєнно-промислового комплексу. В результаті текстильна промисловість, будучи високо-рентабельною галуззю, змушена була задовольнятися залишковим фінансуванням, фактично втрачати значну частку зароблених коштів. В той же час, не будучи самостійними суб'єктами господарської діяльності, текстильні підприємства не були зацікавлені у поліпшенні якісних показників виробництва.

Проведений у дисертації аналіз виробничої діяльності підприємств текстильної промисловості України в розглянутий період показує, що докорінна перебудова цієї галузі може бути забезпечена в процесі формування ринкової економіки.

Основний зміст дисертації опубліковано в статті:

- Винахідництво та раціоналізаторство у текстильній промисловості України (60-80-ті роки) // Історія народного господарства та економічної думки України. - Вип.26-27. - К.: Наук.думка, 1994. - С.17-25.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Підп. до друку 11.04.94. Формат 60x84/16. Папір офс. Офс.друк.
Ум.друк. арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 1,6. Тираж 100 прим. Зам. 54.

Поліграфічна дільниця Інституту економіки АН України.
252011, Київ-11, вул.Панаса Мирного,26.

46250

AB 29.658